

ფინანსები და საბანკო პოლიტიკა

საბანკო კრიზისის თავისებურებები რეფორმირებადი ეკონომიკის ქვეყნებში

ლია ელიავა,

ეკონომიკის დოქტორი, ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი

LIA ELIAVA,

Doctor of economics, Professor of Kutaisi University

ანოტაცია

ნაშრომში გამოკვლეულია რეფორმირებადი ეკონომიკის ქვეყნებში საბანკო კრიზისის წარმოშობისა და განვითარების ძირითადი თავისებურებები. დასაბუთებულია, რომ ეკონომიკური ციკლის გავლენა საბანკო კრიზისის განვითარებაზე ვლინდება სამ ძირითად ფაზაში. პირველი, ინფლაციური ფაზა, ემთხვევა ეკონომიკური რეფორმების საწყის ეტაპს, როდესაც ინფლაცია საბანკო სექტორზე ზემოქმედებს რამდენიმე მიმართულებით. მეორე ფაზაში იწყება ფინანსური წესრიგის დამყარება, გონივრული ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარება და ფინანსური სტაბილიზაცია. მესამე, საკრედიტო ბუმის ფაზაში, ჭარბი საკრედიტო ექსპანსია წარმოადგენს საბანკო კრიზისების საკმაოდ ძლიერ მაპროვოცირებელ ფაქტორს. ნაშრომში საბანკო კრიზისის ნეგატიური შედეგების შერბილების მიზნით შემოთავაზებულია მეთოდური და ორგანიზაციული ხასიათის რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: საბანკო კრიზისი, ეკონომიკური ციკლები, ფინანსური ლიბერალიზაცია, ინფლაცია, დევალვაცია, დაკრედიტება.

FEATURES OF REFORMING THE BANKING CRISIS ECONOMIES

Annotation

The work analyzes main features of the origin and development of the banking crisis in the emerging economies. It is proved that the impact of economic cycles on the development of the banking crisis is manifested in three main phases. First, inflationary phase, coinciding with the initial stage of economic reforms, the inflation impact on the banking sector in several directions. The second phase begins with the financial order, a reasonable monetary policy and financial stabilization. Third, in the credit boom phase, credit expansion is quite strong provocation of the banking crises. To propose to mitigate the negative effects of banking crisis gives organizational and methodical recommendations.

Keywords: banking crisis, economic cycles, financial liberalization, inflation, devaluation, crediting.

ეკონომიკური გლობალიზაციის გაღრმავებას და მსოფლიოში ახალი წესრიგის დამყარებასთან დაკავშირებულ პოლიტიკურ დაპირისპირებებს თან სდევს ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისების გახშირება, განსაკუთრებით რეგიონული და გლობალური საბანკო კრიზისების, რომელთა განმაპი-

რობებელი ფაქტორები მრავალფეროვანია და ერთმანეთთან მჭიდროდ არიან დაკავშირებული [1]. როგორც პრაქტიკა ადასტურებს, საბანკო კრიზისები ყველაზე ხშირია საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ ქვეყნებში, განსაკუთრებით ეკონომიკური რეფორმების საწყის ეტაპებზე, როდესაც ადგილი აქვს ინფლაციის საკმაოდ მაღალ დონეს. ამ ქვეყნებში შემდგომ ეტაპებზე დგება ფინანსური სტაბილიზაციის პერიოდი, რომელიც ასტიმულირებს ეკონომიკურ ზრდას, ხოლო, ბოლო ეტაპზე ეკონომიკა გადადის აქტიური ზრდის ფაზაში. ანალოგიური ციკლური განვითარება მეტ-ნაკლებად დამახასიათებელია განვითარებული ეკონომიკური სისტემებისთვისაც. ქვეყნის საბანკო სისტემის მდგრადობაზე გავლენას ახდენს სამი საკვანძო მაკროეკონომიკური ფაქტორი – ინფლაციის ტემპების ცვლილება, საკრედიტო პორტფელის ზრდის ტემპი და ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის ცვლილება, რომლებიც თავის მხრივ მჭიდროდ ურთიერთკავშირში არიან ერთმანეთთან. წინამდებარე სტატიის მიზანია გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში საბანკო კრიზისებზე ეკონომიკური ციკლისა და ფინანსური ლიბერალიზაციის გავლენის თავისებურებების გამოკვლევა და შესაბამისი კონკრეტული რეკომენდაციების შემუშავება.

რეფორმირებადი ეკონომიკების მქონე ქვეყნების პრაქტიკიდან გამომდინარე, ეკონომიკური ციკლის გავლენა საბანკო კრიზისის განვითარებაზე ვლინდება სამ ძირითად ფაზაში: ინფლაციური ფაზა, ფინანსური სტაბილიზაციის ფაზა, საკრედიტო ბუმის ფაზა [2].

პირველი, ინფლაციური ფაზა, როგორც წესი, ემთხვევა რეფორმების საწყის ეტაპს. ამ დროს ინფლაცია საბანკო სექტორზე ზემოქმედებს რამდენიმე მიმართულებით – საპროცენტო განაკვეთების მეშვეობით, ეროვნული კაპიტალის საზღვარგარეთ გადინებით, დანაზოგების შექმნის სტიმულების შესუსტებით და სადეპოზიტო ბაზის შემცირებით, აქტიური და პასიური ოპერაციების სტრუქტურის ცვლილებით. აღნიშნული ფაზისთვის დამახასიათებელია ბანკების რაოდენობისა და საბანკო აქტივების მოცულობის ზრდა. ასევე, იზრდება ბანკების მოგება, იმ შემთხვევაში, თუ ბანკები უზრუნველყოფენ მაღალი საპროცენტო მარჟის შენარჩუნებას. ასეთ ვითარებაში კრედიტების ცუდი ხარისხი შეიძლება გადაიფაროს მათი სწრაფი გაუფასურების ხარჯზე.

ინფლაციის ფაზაში უარეს მდგომარეობაში აღმოჩნდებიან ის ბანკები, რომელთა აქტივები

პასივებთან შედარებით უფრო გრძელვადიანია. ბუნებრივია, ფასების მაღალი ტემპებით ზრდისას შენარჩუნებული უარყოფითად რეაგირებენ რეალური საპროცენტო განაკვეთების შემცირებაზე, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ მათ გააჩნიათ დანაზოგების ინვესტირების უკეთესი ალტერნატიული ვარიანტები. თავის მხრივ, სადეპოზიტო ბაზის შესანარჩუნებლად ბანკები იძულებულნი ხდებიან, გაზარდონ ანაბრებზე საპროცენტო განაკვეთები. ამასთანავე, ბანკებს მოგება მკვეთრად უმცირდებათ, თუ მათი აქტიური ოპერაციებიდან შემოსავლიანობის ზრდის შესაძლებლობები შეზღუდულია დაბალიკვიდური ან არალიკვიდური გრძელვადიანი აქტივების არსებობის გამო.

მრავალ ქვეყანაში საქონელზე ფასების მაღალი ტემპებით ზრდისას ბანკები მნიშვნელოვნად ამცირებენ სახელშეკრულებო ვადებს და უპირატესობას ანიჭებენ კაპიტალის მაღალი ბრუნვადობის მქონე მსესხებლებს. ვინაიდან ბანკის ერთ-ერთი ფუნდამენტური ფუნქციაა დანაზოგების გარდაქმნა გრძელვადიან ინვესტიციებში, კონტრაქტების ვადების მკვეთრი შემცირება ინვესტიციების დაფინანსების გარდაუვალ შემცირებასთან ერთად, ჩვენი აზრით, შეიძლება განხილულ იქნას, როგორც მათი ძირითადი ფუნქციის შესუსტება, რითაც პირველ რიგში ზარალდება ეკონომიკა. გარდა ამისა, საკრედიტო კონტრაქტების ვადების შემცირება მნიშვნელოვანწილად ამცირებს ბანკების მდგრადობას და ხდის მათ მოწყვლადს კონიუნქტურული რყევების მიმართ.

საბანკო სისტემაში შექმნილი არასასურველი მდგომარეობის დარეგულირების მიზნით საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტები ქვეყნის მონეტარულ ხელისუფლებას ურჩევენ, კურსი აიღონ ისეთი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებისაკენ, რომელიც უზრუნველყოფს ფინანსურ სტაბილიზაციას. ასეთი პოლიტიკის გატარება ნიშნავს მეორე ფაზაში გადასვლას, რომელიც ორიენტირებულია სახელმწიფო ფინანსებში წესრიგის დამყარებისაკენ. ფინანსური სტაბილიზაციის პროცესში საპროცენტო მარჟა მცირდება, ბანკები ცვლიან თავიანთი პორტფელების სტრუქტურას, ერთი მხრივ, იმ მიზნით, რომ მიესადაგონ მარჟის შემცირებას, ხოლო, მეორე მხრივ, იმის გამო, რომ ეკონომიკაში საინვესტიციო აქტივობის ზრდა იწვევს საკრედიტო რესურსებზე მოთხოვნის ზრდას. გარდამავალი ეკონომიკებისთვის ეს ფაზა ხასიათდება

შედარებით მაღალი საკრედიტო რისკებით, რაც ბანკებს აიძულებს გააუმჯობესონ მენეჯმენტი. საპროცენტო მარჟის შემცირების კომპენსირების მიზნით ბანკები იძულებულნი ხდებიან, მოიხილონ ახალი კლიენტები, ასევე გაზარდონ ძველი კლიენტების დაკრედიტება. ამასთანავე, საკრედიტო ორგანიზაციებმა, პირველ რიგში, მცირე და საშუალო ბანკებმა, რომლებმაც მარჟის შემცირების პერიოდში ვერ უზრუნველყვეს ფინანსური ოპერაციების გააქტიურება, აწვდებიან შემოსავლების შემცირების პრობლემებს, რის გამოც მათი გაკოტრების ალბათობა იზრდება.

ბოლო, მესამე, საკრედიტო ბუმის ფაზაში, რომელიც წარმოიქმნება გარდამავალ ეკონომიკებში წარმატებული ფინანსური სტაბილიზაციის შემდგომ ეტაპზე, ასევე განვითარებულ ეკონომიკებში ეკონომიკური ციკლის „გაფართოების“ შედეგად, ბანკების საკრედიტო პორტფელები სწრაფად იზრდება მათი რესურსული ბაზის ზრდის ფონზე. მოსალოდნელია, რომ ფინანსურმა სტაბილიზაციამ ბაზრის ზოგიერთ სუბიექტს, ზუსტი ინფორმაციის ნაკლებობის გამო, შეუქმნას არასწორი წარმოდგენა იმის შესახებ, რომ მათ საინვესტიციო პროექტებზე არსებობს მაღალი საბაზრო მოთხოვნა. ასეთივე მცდარი წარმოდგენა შეიძლება წარმოექმნათ იმ ბანკებსაც, რომლებსაც უწევთ სულ უფრო მზარდი საკრედიტო განაცხადების დამუშავება. შემდგომ, როგორც კი კრედიტებზე მოთხოვნის ვარდნას ექნება ადგილი, ბაზარი თანდათანობით გაფილტრავს ამ პროექტების ნაწილს.

როგორც საბანკო პრაქტიკამ დაადასტურა, ეკონომიკური აღმავლობის პერიოდში საკრედიტო ბუმი, ანუ ჭარბი საკრედიტო ექსპანსია, წარმოადგენს საბანკო კრიზისების საკმაოდ ძლიერ მაპროვოცირებელ ფაქტორს. მისი ნეგატიური მხარეებია საკრედიტო პორტფელის ხარისხის გაუარესება, სესხების უზრუნველყოფის გადაჭარბებული, არაობიექტური შეფასება, საკრედიტო რისკის ზრდა. იმავდროულად, კრედიტის სწრაფი ზრდა და ბანკების საკრედიტო პორტფელის ხარისხის სწრაფი ცვლილება ართულებს საბანკო სექტორის მარეგულირებელი ორგანოების მხრიდან კვალიფიციური და ოპერატიული მონიტორინგის განხორციელებას.

საყურადღებოა, რომ საკრედიტო ექსპანსია წინ უძღოდა მრავალი ქვეყნის საბანკო კრიზისებს, მაგალითად, იაპონიაში, ლათინური ამერიკისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნებში. მათი გამოცდილება მეტყველებს

იმაზე, რომ კრედიტის ზრდა, რომელიც ორჯერ და მეტად აჭარბებს მშპ-ს ზრდის ტემპებს, შეიძლება ჩაითვალოს საბანკო კრიზისის განვითარების პოტენციურ საფრთხედ [2].

ამგვარად, ეკონომიკის გაფართოების სტადიაზე, ბაზრის არსებითი „გადახურების“ შემთხვევაში, საკრედიტო პორტფელის ხარისხი უარესდება, ხელოვნურად იზრდება სესხების უზრუნველყოფის ღირებულება და იზრდება საკრედიტო რისკი. შემდგომ კი, ეკონომიკის შეკუმშვის სტადიაზე, პრობლემური კრედიტების რაოდენობის ზრდისას, საკრედიტო რესურსების ზრდის ტემპების შემცირებისა და მათი გადინების ფონზე, შეიძლება წარმოიქმნას საკრედიტო ორგანიზაციების ფინანსური მდგრადობის საფრთხეები. ამას თან ერთვის მარეგულირებელი ორგანოების მხრიდან საბანკო პორტფელების ხარისხის მონიტორინგის გართულება მათი სწრაფი ცვლილების შედეგად. ამგვარი საკრედიტო ექსპანსია წინ უძღოდა უკანასკნელი 30 წლის განმავლობაში მსოფლიოში განვითარებულ მეტ წილ საბანკო კრიზისს. კრიზისგამოვლილი ქვეყნების გამოცდილება მეტყველებს იმაზე, რომ მშპ მოცულობაზე ორჯერ მეტად კრედიტის მოცულობის ზრდა შეიძლება ჩაითვალოს მოახლოებული საბანკო კრიზისის უტყუარ სიგნალად. გამომდინარე აქედან, როგორც მსოფლიო პრაქტიკა აჩვენებს, „საკრედიტო ბუმების“ წარმოქმნა წინ უძღვის და, როგორც ჩანს, არის საბანკო კრიზისების განვითარების ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი.

პრაქტიკა ადასტურებს, რომ ხშირ შემთხვევაში ფინანსურ სტაბილიზაციას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს ეროვნული ვალუტის ფიქსირებული გაცვლითი კურსის პირობებშიც. ამ შემთხვევაში საბანკო სისტემა და მთლიანად ეკონომიკა შეიძლება რისკის ქვეშ აღმოჩნდეს, თუ ფინანსური სტაბილიზაცია ხორციელდება წინასწარი და საკმარისად ღრმა დეველუაციის გარეშე. იმპორტის ზრდისთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნის შედეგად შეიძლება დაეცეს ეროვნული ვალუტის კონკურენტუნარიანობა. ეს უკანასკნელი კი იწვევს საგადასახდლო ბალანსის მიმდინარე ანგარიშის დეფიციტის ზრდას და ბიუჯეტის საშემოსავლო ნაწილის შემცირებას. ამ მომენტში წარმოიშობა საკრედიტო პორტფელების ხარისხის გაუარესებისა და „ცული“ აქტივების შემდგომი გაუარესების წინაპირობები. მნიშვნელოვანია, რომ სავალუტო კურსის ასეთი ფიქსირება ასტიმულირებს სახელმწიფოს, კომერციული ბანკებისა და კომპანიების უცხოური ვალდებ-

ბულებების სწრაფ ზრდას, ვინაიდან ის საშუალებას იძლევა, შემცირდეს კრედიტებზე საპროცენტო განაკვეთები (თუ ადგილი არ ექნა მხარდ სავალუტო რისკს). სწორედ ამ სტადიაზე წარმოიშობა მომავალი დეველვაციის პოტენციალი, რომელიც ხდება გარდაუვალი ქვეყანაში სავალუტო შემოდინებების მკვეთრი შემცირების შემთხვევაში. ეროვნული ვალუტის შემდგომი დეველვაცია, ერთი მხრივ, გაუფასურების ხარჯზე არეგულირებს ეროვნულ ვალუტაში გაცემული ცუდი სესხების პრობლემას და, მეორე მხრივ, ასტიმულირებს ფინანსური სტაბილიზაციის შემდგომ ფაზაზე ეკონომიკურ ზრდას სამამულო საქონლის კონკურენტუნარიანობის ზრდის ხარჯზე.

ფულად სტაბილიზაციას, დაკრედიტების გაფართოებასა და ეროვნული ვალუტის დეველვაციას შორის არსებობს მჭიდრო კავშირი. წარმატებულ ფულად სტაბილიზაციას ხშირად თან ახლავს რეალურ გამოხატულებაში ფულის აგრეგატების სწრაფი ზრდა (საკრედიტო ექსპანსია). უფრო გრძელვადიან პერიოდში წარმოიქმნება ეროვნული ვალუტის დეველვაციის მაღალი ალბათობა, განსაკუთრებით ფიქსირებულ სავალუტო კურსზე დაფუძნებული სტაბილიზაციის პირობებში. დეველვაციისთვის ასევე მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს წინა პერიოდში დაკრედიტების ზრდა. ამრიგად, ყალიბდება უფრო სრული ციკლი: ინფლაცია – სტაბილიზაცია – საკრედიტო ბუმი – დეველვაცია – მაღალი ინფლაცია.

საბანკო სისტემისთვის ყველაზე მაღალი საფრთხის შემცველია ფულადი სტაბილიზაცია, ვინაიდან, როგორც წესი, საბანკო კრიზისები თავს იჩენს მისი დაწყების ეტაპზე ან მის მომდევნო წელს. მათ წინაპირობას წარმოადგენს დაკრედიტების ზრდის ტემპის შენელება და ეროვნული ვალუტის დეველვაცია. ფულადი სტაბილიზაციის პირობებში ინფლაციის ტემპების ცვლილების, საკრედიტო პორტფელის ზრდისა და ეროვნული ვალუტის რეალური კურსის ცვლილების მაჩვენებლები ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირში იმყოფებიან. ამ დროს ინფლაციის ტემპების შენელება იწვევს საპროცენტო განაკვეთების სიდიდის ვარდნასა და საპროცენტო სპრედის შემცირებას. წმინდა საპროცენტო შემოსავლის შემცირების შედეგად სხვა ინფლაციურ შემოსავლებთან ერთად ბანკები განიცდიან ზარალს და, თუ შემცირებული შემოსავლები ვერ დაფარავენ მათ საოპერაციო ხარჯებს, იწეება შიდასაბანკო კრიზისი. ასეთ პირობებში დაკრედ-

იტების ზრდა იწვევს ბანკების საშემოსავლო ბაზის გადიდებას რეალურ გამოხატულებაში და ამცირებს საბანკო კრიზისის განვითარების ალბათობას.

ფულადი სტაბილიზაციისა და ეკონომიკის რეალური სექტორის აღდგენის პირობებში საკრედიტო პორტფელის ზრდასთან ერთად შეიძლება ადგილი ჰქონდეს საკრედიტო რისკების ზრდას. თუ ფინანსური სტაბილიზაცია განხორციელდა ეროვნული ვალუტის კურსის ფიქსაციის ხარჯზე, მაშინ ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა თანდათანობით მცირდება, ხოლო კრედიტები, რომლებიც გაიცა ზრდის მოლოდინის რეჟიმში, შეიძლება აღმოჩნდეს ვადაგადაცილებული და მოახდინოს საბანკო კრიზისის პროვოცირება. ამიტომაც დაკრედიტების მოცულობის ზრდა ეროვნული ვალუტის რეალური კურსის ზრდის ფონზე არის მაღალი საფრთხის შემცველი.

ეროვნული ვალუტის დეველვაციის შემდგომი საბანკო კრიზისი არის განსაკუთრებული შემთხვევა. ეროვნული ვალუტის მნიშვნელოვანი დეველვაცია იწვევს საბანკო კრიზისს, რომელიც შეიძლება განპირობებული იყოს როგორც ბანკების უცხოური ნასესხობებით, ასევე შიდა მსესხებლების შეუძლებლობით, მოემსახურონ თავიანთ ვალდებებს, ასევე სხვა ფაქტორებით. ვალუტის დეველვაციას, როგორც წესი, წინ უსწრებს დაკრედიტების ზრდის ტემპების შემცირება ან მისი შევიწროვებაც კი. ამიტომაც ამ ტიპის საბანკო კრიზისს წინ უსწრებს რეალურ გამოხატულებაში საკრედიტო პორტფელის მოცულობის შემცირება ან მისი ზრდის ზომიერი ტემპები.

განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკების ქვეყნებში გაზიარებულ საბანკო კრიზისები მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ფინანსური სახსრების მოძრაობის ლიბერალიზაციასთან. გლობალიზაციის გაღრმავების თანამედროვე ეტაპზე კაპიტალის თავისუფალი გადაადგილება საბანკო სისტემის დაბალი კაპიტალიზაციის, საკრედიტო პორტფელის კონცენტრაციის, ეკონომიკის გარკვეულ სექტორებში ინვესტიციებზე სამთავრობო გარანტიების გაცემის, ცენტრალური ბანკის დამოუკიდებლობის დაბალი დონის პირობებში, ქვეყნის ფინანსური სისტემა რჩება მოუშხადებელი მსოფლიო ეკონომიკაში პერიოდულად წარმოქმნადი შოკური რისკების შესახვედრად.

როგორც წესი, საკუთრივ კაპიტალის ანგარიშის ლიბერალიზაცია არ ზრდის პირდა-

პირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობას, მაგრამ იგი მნიშვნელოვანია ქვეყანაში ეკონომიკური რეფორმირების დაწყებით სტადიაზე. ამ დროს ქვეყნიდან გადინებული კაპიტალის უკან დასაბრუნებლად საჭირო ხდება პირდაპირი ან პორტფელის ინვესტიციების გამოყენება. ფინანსური ლიბერალიზაცია ქმნის ხელსაყრელ გარემოს უცხოური კაპიტალის საბანკო სექტორში მოსახიდად, რის გამოც ადგილობრივ ფინანსურ ინსტიტუტებს შორის მატულობს კონკურენტული ბრძოლა დაკრედიტების მოცულობისა და რესურსული ბაზის გაზრდისთვის. ინვესტორების მხრიდან საბანკო სექტორისადმი ნდობის ხარისხის ამაღლების მიზნით ცენტრალური ბანკი, კაპიტალის ანგარიშის ლიბერალიზაციით, ინვესტორებს ატყობინებს, რომ ინფლაციის შემცირება არის სახელმწიფოს სავალუტო პოლიტიკის პრიორიტეტი.

ფინანსური ლიბერალიზაცია რეფორმირებად ქვეყანაში იზიდავს პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს, რომლებიც დადებით გავლენას ახდენენ ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაზე. როგორც ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, ლათინური ამერიკის, აზიისა და აფრიკის 58 განვითარებადი ქვეყნისთვის 1979-1995 წლებში, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების ერთი დოლარი ზრდის შიდა ინვესტიციებს 50 ცენტით [3]. როგორც საერთაშორისო გამოცდილება გვიჩვენებს, საბანკო კრიზისს ყველაზე მეტად იწვევს საკრედიტო ბუმი. სწრაფად განვითარებად ქვეყნებში უცხოეთიდან კაპიტალის შემოდინება ხელს უწყობს როგორც ლიკვიდობის, ასევე დაკრედიტების მოცულობის ზრდას, რაც თავის მხრივ, საბანკო კრიზისის მაპროვიცირებელი ფაქტორი ხდება [1].

ფინანსური ლიბერალიზაციის პირობებში ქვეყანაში მეტი ოდენობის სპეკულაციური (პორტფელური) კაპიტალი შემოდინება, რაც საბანკო სისტემაში კრიზისის განვითარების საფრთხის სიგნალად აღიქმება. ასეთი მობილური და მოკლევადიანი კაპიტალის მიზანია მაღალი მოგების მიღება რეფორმირებად ქვეყნებში მაღალი საპროცენტო განაკვეთებისა და ხელსაყრელი სავალუტო კურსის ბაზაზე. აღნიშნული კაპიტალი არის ორმხრივ (შედინება-გადინება) სწრაფად გადაადგილებადი და ყველაზე ლიკვიდური. იგი პირველი ტოვებს ადგილობრივ საფინანსო ბაზარს მოახლოებული საფრთხის შემთხვევაში. თითქმის ყველა განვითარებად ქვეყანაში, რომელმაც უკანასკნელი 30 წლის განმავლობაში განიცადა საბანკო კრიზისი, ეკონომიკური აღმა-

ლობა და მისი ღრმა ვარდნა სწორედ ამ ფაქტორთანაა დაკავშირებული [2].

პორტფელის ინვესტიციების შემოდინების ეფექტი რეფორმირებადი ქვეყნის ეკონომიკაზე გამოიხატება დაკრედიტების ზრდაში, რომელსაც მოჰყვება ისეთი მოვლენები, როგორცაა იმპორტზე მოთხოვნის ზრდა, საგადასახდლო ბალანსის გაუარესება, ფულად-საკრედიტო და ფისკალური პოლიტიკის გამკაცრება, საპროცენტო განაკვეთის ზრდა, ეკონომიკური ზრდის შენელება, ეკონომიკის რეალური სექტორისა და საბანკო სექტორის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესება. ასეთივე ნეგატიური შედეგი ქვეყნის ეკონომიკასა და მის საბანკო სექტორზე მოაქვს პორტფელის ინვესტიციების გადინებას, ანუ ქვეყნიდან საბანკო კაპიტალის გადინებამ შეიძლება გამოიწვიოს სავალუტო და საბანკო კრიზისების პროვოცირება.

ფინანსური ლიბერალიზაციის შედეგად საფინანსო დაწესებულებების საქმიანობაზე შეზღუდვების მოხსნამ ბანკებს მისცა სრული თავისუფლება, დამოუკიდებლად გადაეწყვიტათ ისეთი საკითხები, როგორცაა ვისზე და რა კრიტერიუმებით გასცენ კრედიტები, დაადგინონ კრედიტებზე და დეპოზიტებზე საპროცენტო განაკვეთები, სად დააბანდონ მათ განკარგულებაში არსებული სახსრები. თავისთავად ფინანსური ლიბერალიზაცია პოზიტიური მოვლენაა, ვინაიდან საშუალებას იძლევა დაზოგილი თანხები მიიმართოს იქით, სადაც ისინი უფრო ეფექტურად იქნებიან გამოყენებულნი. ამით ლიბერალიზაცია ხელს უწყობს ეკონომიკურ ზრდას. მიუხედავად ამისა, გარკვეული პირობების არსებობისას მან შეიძლება გამოიწვიოს ხარჯებისა და რისკების ზრდა და, დიდი ალბათობით, მოახდინოს საბანკო კრიზისის პროვოცირება. ასეთი არახელსაყრელი პირობებია: მაღალი საბაზრო საპროცენტო განაკვეთები; ისეთი ეკონომიკური მაჩვენებლების არასტაბილურობა, როგორცაა ფასები, რეფინანსირების განაკვეთი, სავალუტო კურსი და სხვათა. ფინანსური ლიბერალიზაცია ზრდის ბანკების მოწვევადობას მაკროეკონომიკური შოკების მიმართ, რაც ღრმავდება ბანკებზე ზედამხედველობის სისტემისა და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ნაკლოვანებებით.

ამრიგად, გამომდინარე ზემოაღნიშნულიდან, შეიძლება დავასკვნათ, რომ საბანკო კრიზისი საბაზრო ეკონომიკის თანმხლები მოვლენაა და იგი სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ფაქტორების გავლენით წარმოიქმნება.

რაც შეეხება საბანკო კრიზისის გამოვლენის ფორმებს, ისინი ერთნაირადაა დამახასიათებელი როგორც განვითარებული, ასევე განვითარებადი და რეფორმირებადი ქვეყნების საბანკო სექტორისთვის. კერძოდ, საბანკო კრიზისის გამოვლენის ძირითადი ფორმებია საბანკო სისტემის უუნარობა, შეასრულოს მასზე დაკისრებული ისეთი ძირითადი ფუნქციები, როგორცაა დროებით თავისუფალი ფინანსური რესურსების მობილიზება და მათი გადანაწილება ეკონომიკაზე, ანგარიშსწორების განხორციელება ქვეყნის შიგნით და მის ფარგლებს გარეთ. საბანკო კრიზისის დროს მკვეთრად იზრდება ტოქსიკური სესხების მოცულობა, ეცემა ბანკების ლიკვიდურობის დონე, ბანკები ხდებიან გადახდისუუნარონი. მიუხედავად საბანკო კრიზისების გამოვლენის ფორმების მსგავსებისა, მისი წარმოშობის ფაქტორები შეიძლება განსხვავებული იყოს განვითარებულ, განვითარებად და რეფორმირებადი ეკონომიკის ქვეყნებში. პირველი განმასხვავებელი ნიშანია განვითარებად და გარდამავალ ქვეყნებში საბანკო კრიზისის წარმოქმნის ფაქტორთა სიმრავლე, რომელთა შორის მნიშვნელოვანია არასათანადო ბიზნეს გარემო, საბანკო სექტორის ზედამხედველობისა და რეგულირების სისუსტე და არაადეკვატურობა, ეკონომიკის მკვეთრი დაცემა, საწარმოების დიდი ნაწილის მიერ სასესხო ვალდებულებების მომსახურების უუნარობა, ჭარბი საკრედიტო ექსპანსია, ინფლაციის მაღალი დონე, ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის ნახტომისებრი რყევა, ეკონომიკის დოლარიზაციის მაღალი დონე,

ფასების მკვეთრი ზრდა, ფინანსურ აქტივებზე და საპროცენტო განაკვეთზე ფასების მკვეთრი მატება, საბანკო სექტორისადმი მოსახლეობის დაბალი ნდობა, დიდი მოცულობის საგარეო დავალიანება როგორც სახელმწიფო, ასევე კორპორაციულ სექტორში, მცირე ზომის ეკონომიკის ჭარბი დიაობა და ეროვნული ეკონომიკის უსაფრთხოების დაცვის დაბალი დონე, ეკონომიკურ რეფორმებში დაშვებული შეცდომები და სხვა. რაც შეეხება განვითარებულ ქვეყნებს, საბანკო კრიზისის წარმოქმნაზე მეტ-ნაკლებად გავლენას ახდენენ ზემოქანმოთვლილი ფაქტორები, თუმცა, მთავარი ფაქტორი მაინც სხვაა. კერძოდ კი, საფონდო ბირჟებზე ფასიან ქაღალდებზე ფასის ვარდნა, რაც ბანკებისთვის ნიშნავს აქტივების ღირებულების შემცირებას და, შესაბამისად, საბანკო კრიზისის პროვოცირებას.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, საბანკო კრიზისები საბაზრო ეკონომიკისთვის დამახასიათებელი ფენომენია, თუმცა, სწორი ეკონომიკური და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის გატარების პირობებში მისი ნეგატიური შედეგების შერბილება შესაძლებელია. ამ მიზნით საჭიროა ცენტრალური ბანკების რეალური დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფა, მონეტარული და საბიუჯეტო პოლიტიკების ოპტიმალურად ურთიერთშეხამება, საბანკო ზედამხედველობის ორგანოების ოპერატიული და კვალიფიციური საქმიანობა, ანტიკრიზისული საბანკო სტრატეგიის შემუშავება, პრობლემური ბანკების საკითხის ოპერატიული გადაწყვეტა და სხვა მეთოდური და ორგანიზაციული ღონისძიებების გატარება.

ლიტერატურა:

1. **Kovzanadze I.**, Systemic and Borderline Banking Crises, Lessons Learned for Future Prevention, iUniverse, Inc., New York, Bloomington, 2010.
2. **ელიაშვილი ლ.**, საბანკო კრიზისების პროგნოზირება, თბილისი, 2013.
3. **Bosworth B., Collins S.** Capital Flows to Developing Economies: Implications for Saving and Investment, Brookings Papers on Economic Activity: N1, 1999, pp. 143-169.
4. **ელიაშვილი ლ.**, საქართველოს თანამედროვე ფინანსური გამოწვევები, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2015.
5. **Мамедов З.Ф.**, Роль кризиса в реформировании банковского сектора с трансформирующихся рынков. — Журнал «Финансы и кредит», 10(250). — 2007.